

The Quran and Etrat Instructions in Population Balance and the Demographic Pattern of the Iranian-Islamic Family to Benefit From Medical Science Programs

Simforoosh N.¹ MD, Tabatabai Sh.* PhD, Simforoosh F.² MSc

*Medical Ethics Research Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran¹Guidance

¹Urology Department, Medical Faculty, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran

²Medical Department, Medical Faculty, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran

Abstract

Introduction: Since the population is one of the most important issues in the Quran and Islamic sayings, the aim of this study was to clarify the instructions of the Quran and Etrat regarding childbirth, generation production, population balance, and explaining the demographic pattern of the Islamic family. This applied research with document method, using descriptive-analytical approach, was conducted to answer research questions. Through a comprehensive study, the verses and sayings related to the population were compiled, and the instructions and strategies of the Quran and Etrat in this field were explained by content analysis.

Conclusion: The instructions of the Quran and Etrat on the population balance and the demographic pattern of the Iranian-Islamic family (marriage, family formation, childbirth, quality and quantity of population) are the best ways in planning the medical science programs. From the perspective of the instructions of the Quran and Etrat, the child is a sign of God's mercy and omnipotence, a reason for increase in aliment, blessing and consolidation of the family, the happiness in the world and the resurrection as well as the proud of the Holy Prophet on the Day of Judgment. The instructions of the Quran and the Etrat have emphasized marriage and childbearing at all times. Therefore, childbearing is an issue to which the Prophet (pbuh) and the Imams of Tahirin (pbuh) have recommended, and it can be considered an emphasized Mustahabb.

Keywords

Religion [<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/mesh/68012067>];
Population [<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/mesh/68011153>];
Family [<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/mesh/68005190>];
Childbirth [<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/mesh/68036801>];
Pattern [Not in MeSH];
Medicine [<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/mesh/68008511>]

---

* Corresponding Author

Tel: +98 (21) 22588016

Fax: +98 (21) 22588016

Post Address: Center of Excellence in Urology, 2nd Floor, Shahid Labbafinejad Medical Center, 9thBoostan, Pasdaran Avenue, Tehran, IRAN. Postal Code: 1666663111

shtatabai@yahoo.com

Received: September 14, 2017

Accepted: December 16, 2017

ePublished: February 6, 2018

آموزه‌های قرآن و عترت پیرامون تعادل جمعیت و الگوی جمعیتی خانواده ایرانی اسلامی برای بهره‌مندی در برنامه‌های علوم پزشکی

ناصر سیم فروش MD

گروه ارولوژی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران

شیما طباطبایی PhD*

مرکز تحقیقات اخلاق پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران

فاطمه سیم فروش MSc

گروه پزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

چکیده

مقدمه: از آنجایی که موضوع جمعیت یکی از مهم‌ترین موضوعاتی است که در قرآن و روایات به آن پرداخته شده است، هدف این تحقیق تبیین آموزه‌های قرآن و عترت در مورد فرزندآوری، تولید نسل، تعادل جمعیت و تبیین الگوی جمعیتی خانواده اسلامی بود. این تحقیق کاربردی به روش اسنادی برای پاسخگویی به سئوالات پژوهشی با رویکرد توصیفی-تحلیلی انجام شد. با مطالعه جامع، آیات و روایات مرتبط با جمعیت گردآوری و با تحلیل محتوایی به تبیین آموزه‌ها و راهبردهای قرآن و عترت در این زمینه پرداخته شد.

نتیجه‌گیری: آموزه‌های قرآن و عترت درباره تعادل جمعیت و الگوی جمعیتی خانواده ایرانی-اسلامی (ازدواج، تشکیل خانواده، فرزندآوری، کیفیت و کمیت جمعیت)، برای برنامه‌ریزی در برنامه‌های علوم پزشکی، بهترین راه است. فرزندآوری از دیدگاه آموزه‌های قرآن و عترت نشانه‌ای از لطف و رحمت الهی و قدرت لایتنهای خداوند، افزایش رزق و روزی و برکت و تحکیم خانواده، سعادت دنیا و آخرت با فرزند صالح و مباحث پیامبر اکرم در روز قیامت است. آموزه‌های قرآن و عترت نسبت به تشکیل خانواده و فرزندآوری در همه زمان‌ها تاکید داشته‌اند. بنابراین تکثیر اولاد و ازدیاد نسل، امری است که پیامبر اکرم^(ص) و ائمه طاهرين^(ع) به آن سفارش فراوانی نموده‌اند و می‌توان آن را از مستحبات موکد شمرد.

کلیدواژه‌ها: دین، جمعیت، خانواده، فرزندآوری، الگو، علوم پزشکی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۶/۲۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۹/۲۵

*نویسنده مسئول: shtabatabai@yahoo.com

و کیفیت است. علاوه بر این سیره زندگی انبیا و اوصیا، ائمه اطهار^(ع) و عالمان وارسته، گواه روشنی بر ارزش تکثیر نسل در بین ادیان الهی است. حکومت دینی و اسلامی نمی‌تواند در طراحی موضوعات اجتماعی، اقتصادی و خانوادگی نسبت به اولویت‌های دینی بی‌تفاوت باشد. با توجه به اهمیت "مساله رشد و کنترل جمعیت" که از مسایل روز ایران است و با توجه به اینکه آیات و روایات فراوانی با مساله جمعیت مرتبط هستند، آگاهی از آنچه در آموزه‌های قرآن و عترت در مورد مساله جمعیت، الگوی قرآنی تشکیل خانواده و فرزندآوری آمده، یک ضرورت است.

پژوهش کاربردی حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی با روش اسنادی و مرور متون قرآنی-روایتی در سال ۱۳۹۴ انجام شد. در ابتدا با مطالعه جامع و تحلیل محتوی، به گردآوری آیات و روایات مرتبط با موضوع پرداخته شد. در مرحله بعدی به مرور کتب مرجع اسلامی به بررسی تفاسیر آموزه‌های قرآن و عترت در مورد ثبات خانواده و فرزندآوری پرداخته شد و نظر و هشدارهای مراجع و علمای اسلامی در مورد مساله جمعیت گردآوری شد. همچنین پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر داخلی برای بررسی سیاست‌های جمعیتی ابلاغی مقام معظم رهبری مورد بررسی قرار گرفت. کتب مرجع که مرتبط با رویکرد آموزه‌های اسلامی در مورد جمعیت و تولید نسل هستند نیز مورد بررسی جامع قرار گرفت. تحلیل محتوی، با تجزیه و تحلیل ترکیبی یافته‌ها برای تبیین آموزه‌های قرآن و عترت در مورد جمعیت صورت گرفت.

با توجه به اهمیت هشدارهای دانشمندان اسلامی درباره تهدید نسل و ارایه پیشنهادات عملی به‌منظور کاربست آموزه‌ها و راهبردهای قرآن و عترت در برنامه‌های بهداشتی و آموزش پزشکی برای اجرای سیاست‌های کلی جمعیت ایران، هدف پژوهش حاضر تبیین اهمیت آموزه‌های قرآن و عترت درباره تعادل جمعیت و الگوی جمعیتی خانواده ایرانی-اسلامی (ازدواج، تشکیل خانواده، فرزندآوری، کیفیت و کمیت جمعیت) برای برنامه‌ریزی در برنامه‌های علوم پزشکی بود.

نتایج حاصل از پژوهش حاضر به صورت زیر دسته‌بندی شدند.

۱) ازدواج موهبت الهی

۱-۱) اهمیت ازدواج در آیات قرآن، ازدواج و همسر (عطای الهی) ازدواج از منظر دین بسیار مبارک، مقدس و واجب شمرده شده است و تاکید فراوانی در این زمینه وجود داشت. مساله اقتصادی در این زمینه نیز مورد توجه بود. قرآن کریم این‌گونه به امر ازدواج تشویق کرده است که "خداوند برای شما از جنس خودتان همسرانی قرار داد و برای شما از همسرانتان فرزندان و نوه‌ها و از طبیبات به شما روزی داد" (سوره نحل، آیه ۷۲). در این آیه مبارکه بر ازدواج به عنوان یک موهبت الهی تاکید شده است و در ترجمه تفسیری این آیه آمده است که خدا برای شما از "نوع خودتان"، "نه از حور و غلمان و نه از پریان" همسرانی قرار داد و از همسرانتان برای شما پسران و نوادگان به‌وجود آورد و شما را از چیزهای پاکیزه (معنوی و مادی مانند عقل و دین و کتاب آسمانی و خوراکی و پوشاکی و همسر) روزی کرد. همچنین "مردان و زنان بی‌همسر خود را همسر دهید، غلمان و کنیزان صالح و درستکاران را اگر فقیر و تنگدست باشند، خداوند از فضل خود آنان را بی‌نیاز می‌سازد خداوند گشایش‌دهنده و آگاه است!" (سوره نور، آیه ۳۲).

۱-۲) اهمیت ازدواج در روایات

پیامبر اعظم خدا درباره ازدواج و نهی از زندگی مجردی سفارش کرده است که "نکاح سنت من است پس هرکه روی از سنت بگرداند از من نیست"^[۱]. "هرکس همسر اختیار کند، نیمی از دین خویش را

مقدمه

آموزه‌های الهی فرازمانی و فرامکانی هستند و خداوند، کتاب آسمانی را به‌منظور هدایت بشریت و نه فقط برای یک مقطع خاص و جغرافیای محدود، بلکه برای تمامی زمان‌ها و مکان‌ها نازل فرمود. تمسک و عمل به قرآن کریم و بهره‌مندی از الگوهای عملی قرآن، زیربنای ساخت ستون‌های سبک زندگی اسلامی است. قرآن کریم، پیامبر اکرم^(ص) را که آورنده سبک زندگی اسلامی بوده‌اند، به عنوان الگوی شایسته پیروی معرفی نمود: "پیامبر و اهل بیت^(ع)، آسوه و الگوی عملی قرآن کریم هستند" (سوره احزاب، آیه ۲۱). بنابراین پذیرش این اصل یکی از مبانی سبک زندگی اسلامی و در راستای تکامل افراد تا درجه قرب الهی است. پیامبر اکرم^(ص) فرموده‌اند که "من همانا دو ثقل گرانها در میان شما می‌گذارم، کتاب خدا و عترتم که اهل بیت و خاندان من هستند. آن دو از هم جدا نشوند تا در کنار حوض بر من وارد شوند"^[۱].

قرآن کریم، فطرت و تمام زوایای زندگی فردی و اجتماعی انسان را در نظر دارد. لذا لازم است صاحبان اندیشه و برنامه‌ریزان کلان ایران با استفاده از آموزه‌های این منبع حیاتی، راه سعادت انسان‌های مومن را هموار کنند^[۲]. از مجموع آیات قرآنی و روایاتی که از لسان شریف حضرات چهارده معصوم^(ع) جاری شده، مشخص است که دین مبین اسلام خواستار جمعیت مطلوب و مناسب، از نظر کمیت

انسان است" [5]. همچنین فرزند صالح، میراث خدا است پس از مرگ مومن [6] و نیز از امام صادق (ع) روایت بوده است که "فرزند صالح بوی خوشی است از بهشت" و "میراث خدا از بنده مومنش فرزند صالحی است که برایش طلب آموزش کند" [7].

۵) رزق و روزی فرزندان عطیه الهی

"هیچ بنده‌ای در زمین نیست مگر روزی او بر عهده خداوند است" (سوره هود، آیه ۶).

۶) نکوهش کشتن فرزند (سقط جنین) به دلیل ترس از فقر

قرآن کریم این فکر را نکوهیده است. "بگو! بیایید، آنچه را پروردگارتان بر شما حرام کرده است، (برایتان) بخوانم (و پیروی کنیم): اینکه هیچ چیزی را شریک او قرار ندهید و به پدر و مادر نیکی کنید و فرزندان را از فقر نکشید. ما، شما و آنان را روزی می‌دهیم و..." (سوره انعام، آیه ۱۵۱).

"در حقیقت، پروردگارت روزی را برای هرکس که بخواهد (و شایسته بداند) گسترده سازد و تنگ گرداند [چرا] که او نسبت به بندگانش، آگاه [و] بیناست" (سوره اسراء، آیه ۳۰). "و فرزندان را از ترس فقر، مکشید ما آنان و شما را روزی می‌دهیم [چرا] که کشتن آنان گناه بزرگی است. به دیگر سخن، کشتن فرزندان به علت فقر یا ترس از فقیر شدن، ممنوع شده و نکته آموزنده‌ای در خود دارد که روزی فرزندان به عهده خدا است و به اندازه مقدر است" (سوره اسراء، آیه ۳۱).

۷) مذمت ترجیح جنسیتی فرزندان از دیدگاه الهی

"و چون یکی از آنها (اعراب) را به فرزند دختری مژده آید (از شدت غم و حسرت) رخسارش سیاه شده و سخت دلتنگ و خشمگین می‌شود و از عار این مژده، روی از قوم خود پنهان می‌دارد (و به فکر می‌افتد) که آیا آن دختر را با ذلت و خواری نگه دارد یا زنده به خاک گور کند؟ آگاه باشید که آنها بسیار بد حکم می‌کنند" (سوره نحل، آیات ۵۸ و ۵۹).

۸) کثرت مسلمین و مباحث پیامبر اعظم

۸-۱) کثرت امت اسلامی و غلبه بر کفار
"ازدواج کنید؛ زیرا من فردای قیامت در مقابل امت‌های گذشته به کثرت تعداد امت خود غالب می‌شوم" [7].

۸-۲) کثرت فرزندان و مباحث رسول خدا (ص) در قیامت
روایاتی دلالت بر این داشت که کثرت اولاد مسلمین، موجب افتخار رسول خدا (ص) در قیامت است: "ازدواج کنید تا نسل شما فزونی گیرد که من با فزونی جمعیت شما حتی با فرزندان سقط شده در قیامت به دیگر امت‌ها مباحث می‌کنم" [4].

در وسائل الشیعه، جلد ۱۴/۲۰، صدوق به سند خودش از علی بن رئاب که سند صحیحی است و او از محمد بن مسلم نقل کرده است که امام صادق (ع) از پیامبر (ص) نقل فرموده‌اند: اولاد و فرزندان را زیاد کنید، چرا که روز قیامت با کثرت امت خودم بر سایر اُمم مواجه هستم."

در برخی روایات یکی از اهداف تکثیر اولاد را این معنی قرار داده است که هر انسانی با گفتن "لا اله الا الله" زمین را سنگین‌تر می‌کند. امام باقر (ع) از پیامبر اکرم (ص) نقل می‌کند که "پیامبر فرموده‌اند: چه چیزی مومن را منع می‌کند از اینکه همسری اختیار کند، در حالی که خداوند ممکن است فرزندی به او دهد که زمین را با گفتن لا اله الا الله سنگین می‌کند" [8]. بنابراین در مساله تکثیر اولاد باید به این جهات دینی و معنوی هم توجه داشت.

۹) راهبرد اسلام برای حفظ جمعیت مسلمین

۹-۱) اجتناب از الگوهای تحمیلی و جلوگیری از تحت سلطه رفتن مسلمانان

حفظ کرده است، پس باید نیم دیگر را با تقوایی پیشگی حفظ کند" [4].

۲) طلب فرزند امر الهی

۱-۲) سفارش امیرالمومنین (ع) درباره ازدواج و طلب فرزند حضرت علی (ع) فرموده‌اند: "ازدواج کنید که همانا ازدواج سنت رسول خداست. همانا حضرتش می‌فرمود: هرکس دوست دارد که از سنت من پیروی کند، پس بداند که ازدواج یکی از سنت‌های من است و طلب فرزند کنید، چرا که با شما می‌خواهم امتم را از سایر امت‌ها بیشتر کرده باشم."

۲-۲) گرایش فطری به داشتن فرزند و ضرورت حفظ نسل یکی از دعاهای افراد حتی پیامبران، داشتن فرزند است و حضرت ابراهیم (ع) در پیری (سوره حجر، آیات ۵۴-۵۱) و نیز حضرت زکریا (ع) در سنین کهنسالی خواهان فرزند می‌شوند و خداوند دعاهای ایشان را مستجاب کرده و به ایشان فرزندان می‌دهد.

در قرآن کریم آمده است: "گفتند مترس که ما تو را به پسری دانا مژده می‌دهیم. گفت آیا نوید می‌دهید با آنکه مرا پیری رسیده است، پس به چه نویدم می‌دهید. گفتند ما تو را به حق بشارت دادیم پس از نومیدان مباحث" (سوره حجر، آیات ۵۵-۵۳).

۳) کثرت فرزند: ارزش الهی

از نظر قرآن و اسلام، کثرت یک ارزش است و این ارزش هنگامی واقعی است که در مسیر تعالی انسان و انسانیت باشد و خود و فرزند را به سوی خدایی شدن و دستیابی به خلافت الهی انسان رهنمون سازد.

۱-۳) استغفار، موجب کثرت فرزندان و اموال
"از پروردگارتان آموزش بخواهید که او همواره بسیار آموزنده است [تا] بر شما از آسمان باران پی‌درپی فرستد و شما را به اموال و فرزندان مدد کند" (سوره نوح، آیه ۱۲).

۲-۳) کثرت فرزندان اقتدار خانواده و جامعه
در قرآن کریم آمده است که "شما را به اموال و فرزندان مدد کند و برایتان باستان‌ها و نهرها قرار دهد" (سوره نوح، آیه ۱۲).
"فرزندان متعدد همانند اموال زیاد موجب اقتدار یک انسان و بلکه جامعه است و این یکی از مظاهر و نشانه‌های عنایت و کمک خداوند متعال است."

۴) فرزند صالح موهبت الهی و از مصادیق خیر کثیر

۱-۴) طلب فرزند صالح
زکریا با مشاهده عینی معجزه، امیدوارانه دعا کرد که "آفریدگارا از جانب خویش مرا فرزندی صالح عنایت فرما" (سوره مریم، آیه ۵).
"هر دو از خداوند و پروردگار خود خواستند که "اگر فرزند صالحی به ما دهی، از شاکران خواهیم بود" (سوره اعراف، آیه ۱۸۹).
روایاتی نیز وجود دارد که ترغیب بر طلب اولاد دارد مانند امیرالمومنین (ع) در اصول اربعه فرموده است که پیامبر (ص) همیشه می‌فرمود: "من کان ان یتبع سنتی فان من سنتی التزویج و اطلبوا الولد فانی مکاتر بکم الامم غداً". در این روایت توصیه بر طلب ولد شده و کثرت است.

۲-۴) تربیت دینی و پرورش فرزند صالح از مصادیق خیر کثیر در آیات قرآن کریم
با نگاه به مبانی تربیتی قرآن، در می‌یابیم که از نظر اسلام، دو جنبه پرورش جسمی و روحی مورد توجه است.

"و بال‌های تواضع خویش را از محبت و لطف، در برابر آنان فرود آر! و بگو "پروردگارا! همان‌گونه که آنها مرا در کوچکی تربیت کردند، مشمول رحمتشان قرار ده!" (سوره اسراء، آیه ۲۴).

۳-۴) پرورش فرزند صالح از مصادیق خیر کثیر در روایات پیامبر اکرم (ص) فرموده‌اند که "فرزند صالح از نشانه‌های سعادت

"و خداوند هرگز اجازه نداده است که کافران کمترین تسلطی بر مومنان داشته باشند" (سوره نساء، آیه ۱۴۱). بالارفتن سن ازدواج، کم‌رغبتی به ازدواج، کم‌رغبتی نسبت به داشتن فرزند و رشد طلاق با شعائر اسلامی و سبک و الگوی زندگی اسلامی مطابقت ندارد.

۹-۲) لزوم توجه به دیدگاه علمای اسلامی و پزشکان مخالف با روش‌های کنترل غیربرگشت‌پذیر باروری و عقیمی

برخی از علما و فقهای شیعه معتقدند که جلوگیری غیربرگشت‌پذیر از باروری، مغایر با روح اسلام و آیات قرآن و توصیه‌های ائمه بوده است. مرحوم آیت‌الله طهرانی از جمله علمایی است که به مخالفت با این مقوله پرداخته است. کتاب ایشان به نام "رساله نکاحیه: کاهش جمعیت ضربه‌ای سهمگین بر پیکر مسلمین" به این مساله و زوایای گوناگون آن می‌پردازد. بخش عمده‌ای از کتاب مربوط به مباحث فقهی شیوه‌های جلوگیری است و قسمت دیگری از آن به مضرات انواع جلوگیری برگشت‌ناپذیر با استناد به اقوال طیبیان پرداخته است [9].

۹-۳) رویکرد حکومت اسلامی به تعادل جمعیت

حکومت دینی نمی‌تواند در طراحی موضوعات اجتماعی، اقتصادی و خانوادگی نسبت به اولویت‌های دینی بی‌تفاوت باشد. تنظیم خانواده از نظر دینی می‌تواند در چهارچوب مزبور قرار بگیرد. حکومت اسلامی می‌تواند متناسب با شرایط و نیازهای خود، مساله کنترل جمعیت و مسایل وابسته به آن را مدیریت کند. برحسب آیات قرآن کریم و روایات متعدد و معتبر، تکثیر اولاد در میان مسلمانان امری مستحب است و به آن سفارش فراوان شده است. آنچه بیان شد به عنوان حکم اولی شرعی است، اما تردیدی نیست که نظیر بسیاری از سیاست‌های راهبردی مملکتی، مقوله کنترل جمعیت و سیاست‌های جمعیتی از حوزه اختیارات ولی فقیه است. "و هیچ مرد و زن مومنی را در کاری که خدا و رسول حکم کنند اراده و اختیاری نیست (که رای خلافی اظهار نمایند)" (سوره احزاب، آیه ۳۶). لذا ولی فقیه می‌تواند در شرایطی خاص برای رعایت مصلحت ایران، به‌منظور تکثیر نسل، قوانین ثانویه قوانینی وضع کند تا تعادل جمعیتی برقرار شود. حکومت اسلامی براساس حکم ولی فقیه می‌تواند متناسب با شرایط و نیازهای خود، مساله کنترل جمعیت و مسایل وابسته به آن را مدیریت کند و در طراحی موضوعات اجتماعی، اقتصادی و خانوادگی نسبت به اولویت‌های دینی پایبند باشد.

۱۰) شرایط خاص جمعیتی ایران و ابلاغ سیاست‌های کلی جمعیت

رهبری معظم انقلاب اسلامی ایران در بیانات خود در این خصوص، اعمال سیاست‌های کنترل جمعیت را در اوایل دهه هفتاد شمسی درست و بجا دانسته و البته تداوم این سیاست‌های کنترلی در ادامه دهه هفتاد تاکنون را امری ناصحیح معرفی کرده‌اند. لذا بر تمامی ارکان نظام اسلامی از جمله قوای سه‌گانه و تمامی ارگان‌ها و نهادهای سیاست‌گذار و مجری لازم است که با توجه به رهنمودهای ولی امر که البته تمامی آمارهای کارشناسی در خصوص خطرات کاهش و پیری جمعیت و نفوس در سال‌های آینده موید آن است، اقدام به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری سنجیده و دقیق برای ایجاد زمینه‌های اقتصادی و فرهنگی لازم برای بهبود سطح کیفی زندگی مردم و به تبع آن رشد و کثرت جمعیت ایران اسلامی نمایند [10].

جهان به سرعت در حال پیرشدن است. پیری جمعیت فرآیند شناخته‌شده تحت عنوان انتقال جمعیتی است که مرگ‌ومیر و نرخ باروری در آن جمعیت کاهش و امیدبه‌زندگی افزایش می‌یابد و

ساختار سنی جمعیت از گروه جوان به سمت گروه سالمند تغییر پیدا می‌کند. پدیده افزایش جمعیت سالمندان یکی از مهم‌ترین چالش‌های اقتصادی، اجتماعی و بهداشتی در قرن بیست و یکم به‌شمار می‌رود [11]. پژوهش‌ها نشان داده است که با تحولات نسلی در سال‌های آینده جمعیت ایران به سمت سالمندی حرکت می‌کند [12] و با توجه به افزایش طول عمر به دوران سالمندی نیز اضافه می‌شود. مقام معظم رهبری نیز این موضوع را بیان فرمودند و دیدگاه ایشان در مورد مساله جمعیت یک دیدگاه راهبردی است.

رهبر معظم انقلاب اسلامی سیاست‌های کلی "جمعیت" را که براساس بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی و پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام تعیین شده است، در سال ۱۳۹۳ ابلاغ کرده‌اند. در پژوهش حاضر به بخش‌هایی از "سیاست‌های کلی جمعیت" که در ارتباط با سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی‌ها در بخش مراقبت‌های سلامت و آموزش پزشکی است اشاره می‌شود. از طرفی ابلاغ سیاست‌های کلی سلامت از سوی مقام معظم رهبری در ابتدای سال ۱۳۹۳، جهت‌گیری‌های آینده وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی ایران را مشخص نموده است [13]. در این سند بر حوزه آموزش پزشکی و وظایف وزارت بهداشت در ارتباط با سلامت انسان‌ها و خانواده پرداخته شده است. تحقق رویکرد سلامت همه جانبه و انسان سالم در همه قوانین، سیاست‌های اجرایی و مقررات با رعایت ارتقای سلامت روانی جامعه با ترویج سبک زندگی اسلامی- ایرانی، تحکیم بنیان خانواده، رفع موانع تنش‌آفرین در زندگی فردی و اجتماعی، ترویج آموزش‌های اخلاقی و معنوی و ارتقای شاخص‌های سلامت روانی، ایجاد و تقویت زیرساخت‌های مورد نیاز برای تولید فرآورده‌ها و مواد اولیه دارویی، واکسن، محصولات زیستی و ملزومات و تجهیزات پزشکی دارای کیفیت و استاندارد بین‌المللی، تامین امنیت غذایی و بهره‌مندی عادلانه آحاد مردم از سبد غذایی سالم، مطلوب و کافی، آب و هوای پاک، امکانات ورزشی همگانی و فرآورده‌های بهداشتی ایمن همراه با رعایت استانداردهای ملی و معیارهای منطقه‌ای و جهانی، مدیریت منابع سلامت از طریق نظام بیمه با محوریت وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و همکاری سایر مراکز و نهادها از وظایف وزارت بهداشت در ارتباط با سلامت انسان‌ها و خانواده است.

۱۱) لزوم اصلاح سبک زندگی و باروری در اجرای سیاست‌های افزایش جمعیت

تحقق سبک زندگی اسلامی که ریشه در معنای زندگی دارد، یک ضرورت اساسی برای حفظ قدرت ایران اسلامی است. در فرهنگ اسلام به مراقبت، پرورش، تربیت و بهداشت فرزندان تاکید شده است و شواهد نشان داده است خانواده‌هایی که اعتقادات قوی‌تری دارند، روحیه مسئولیت‌پذیری در آنها بیشتر و با وجود مشکلات مالی فرزندان‌شان به مدارج بالای علمی هم رسیده‌اند. برنامه‌ریزی برای ترویج الگوی نوین سبک اسلامی همگام با نیازهای امروز جامعه برای توصیه به ازدواج به موقع و رغبت به فرزندآوری با توجه به آموزه‌ها و راهبردهای قرآن و عترت ضروری است و می‌تواند در قالب الگوی زندگی ایرانی- اسلامی ترویج شود. ایران باید توان جمعیتی‌اش را به شکل مطلوبی افزایش دهد و در این راه بهره‌مندی از اصول دینی و آموزه‌های قرآن و روایات ائمه اطهار برای پیاده‌سازی سیاست‌های کلی جمعیت ابلاغی مقام معظم رهبری در سال ۱۳۹۳ یک ضرورت است. ارایه راهکارهای این پژوهش می‌تواند به‌منظور کاربرد آموزه‌های قرآن و عترت در اجرای "سیاست‌های کلی جمعیت" توسط سیستم مراقبت سلامت و آموزش پزشکی ایران بیانجامد.

- 2- Tabatabae'i Borujerdi H, Moezi Malayeri E. Collection of Shia Hadiths in the Shari'a News (Jame-e ahadith-e shi'a, fi ahkam-e shari'a). Qom: Vasef Lahiji; 2012. [Arabic]
- 3- Tabatabae'i MH. The balance in interpretation of Qur'an (Tafsir al-Mizan). Makarem Shirazi N, translator. Tehran: Raja Cultural Publication; 1984. [Persian]
- 4- Majlesi MB. Seas of Lights (Bihar al-Anwar). Tehran: Dar al-Kotob Eslamiyeh; 2007. [Arabic]
- 5- Mohamad ibn-e Mohamad Shoeyri. Collection of News (Jame al-Akhbar). Najaf: al-Matabat al-Heydariya; date unknown. [Arabic]
- 6- Helli AF. Several calls and success of the seeker (Uddat al-da'i wa najah al-sa'i). Beirut: Dar al-Ketab Eslami; 1987. [Arabic]
- 7- Ali ibn-e Hassan ibn-e Fazl al-Tabarsi. source of lights in the news (Meshkat al-Anwar fi qurare al-Akhbar). Qom: Dar al-ahadith; 2015. p. 280. [Persian-Arabic]
- 8- Shaykh Sadugh. For whom that jurisprudent is not present for them (Man laYahzer al-Faghih). Najaf: Dar al-Ketab Eslami; 1959. [Arabic]
- 9- Shaykh al-Hor al-Ameli. Shiite devices to achieve the Sharia law (Wasail al-Shi'a fi tahsil-e masael al-shari'a). 20th volume. Qom: Al Abit; 1995. p.14 [Arabic]
- 10- Hosseini Tehrani SMH. Resaleh Nekahiye: Reduced crowd strike on Muslim bodies. Tehran: Allameh Tabatabae'i: Institute for Translation and Publication of the Science and Education of Islam; 2010. [Persian]
- 11- Khamenei SA. Statements at the third strategic thought meeting [Internet]. Tehran: Office of the Preservation of the Works of the Grand Ayatollah Khamenei [updated 2012 Jan 4; cited 2015 may 25]. Available from: <http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=18453>.
- 12- Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Population Ageing: 1950-2050 [Internet]. New York: Department of Economic and Social Affairs, Population Division. 1948 [updated 2002 may; cited 2015 may 25]. Available from: <http://www.un.org/esa/population/publications/worldageing19502050/>
- 13- Karami M, Rezaei S, Aliniya S, ShaAhmadi F, Kazmi Karyani A. Elderly in Iran 2032: A warning for the health system. Teb va Tazkiyeh. 2013;22(2):9-18. [Persian]
- 14- Khamenei SA. Comprehensive planning tailored to demographic policies/Eliminating barriers to marriage, facilitating and promoting family formation and educating competent and efficient generations [Internet] Tehran: Supreme Leader's Office of Information; 2002 [updated 2014 May 20; cited 2015 may 25]. Available from: <http://www.leader.ir/fa/content/11847>. [Persian]
- 15- Ziaee SAM, Tabataba'i Sh, Simforoosh N. Promoting post graduate medical education in Iran: Challenges & solutions; a qualitative study. J Med Counc Iran. 2016;34(1):9-22. (Persian)
- 16- Tabataba'i Sh, Abbasi M. The role of virtue based ethics in the education and training of medical professional commitment. Medical Ethics. 2012;5(18):143-60. [Persian]

پیشنهادهای کاربردی پژوهش حاضر شامل بهره‌مندی از اصول دینی و آموزه‌ها و راهبردهای قرآن و عترت در اصلاح سبک زندگی جوانان و خانواده‌ها در برنامه‌های مراقبت سلامت و برنامه‌های علوم پزشکی، برنامه‌ریزی مسئولانه و هدفمند مسئولان نظام سلامت و آموزش پزشکی ایران با سیاست‌های ابلاغی جمعیت، بازنگری در آموزش‌های نظری و عملی در سطوح مختلف رشته‌های پزشکی و تخصصی مرتبط با باروری، اصلاح برنامه‌ریزی‌های کنترل جمعیت مبتنی بر نیازهای جامعه، ترویج آموزه‌های الهی مرتبط با ارزش فرزند در آموزش علوم پزشکی، آموزش و توجیه مشاوره‌ای و مهارتی کلیه شبکه‌های بهداشتی برای ارتقای نرخ باروری کل، فرهنگ‌سازی برای اجتناب از سقط غیرطبیعی و عقیم‌سازی دایمی، تشویق نسل جوان تحصیلکرده به توجه به امر تشکیل خانواده و تعادل در فرزندآوری، آرایه سبک زندگی ایرانی- اسلامی به‌منظور ارتقای سلامت همه جانبه جامعه در تمامی ابعاد سلامت در برنامه‌های علوم پزشکی و آرایه خدمات سلامت است.

نتیجه‌گیری

آموزه‌های قرآن و عترت درباره تعادل جمعیت و الگوی جمعیتی خانواده ایرانی- اسلامی (ازدواج، تشکیل خانواده، فرزندآوری، کیفیت و کمیت جمعیت) برای برنامه‌ریزی در برنامه‌های علوم پزشکی، بهترین راه است. فرزند از دیدگاه آموزه‌های قرآن و عترت نشانه‌ای از لطف و رحمت الهی و قدرت لایتناهی خداوند، افزایش رزق و روزی و برکت و تحکیم خانواده، سعادت دنیا و آخرت با فرزند صالح و مباحث پیامبر اکرم^(ص) در روز قیامت است. آموزه‌های قرآن و عترت نسبت به تشکیل خانواده و فرزندآوری در همه زمان‌ها تاکید داشته‌اند. بنابراین از نظر حکم اولی تکثیر اولاد و ازدیاد نسل، امری است که پیامبر اکرم^(ص) و ائمه طاهرين^(ع) به آن سفارش فراوانی نموده‌اند و می‌توان آن را از مستحبات موکد شمرد.

تشکر و قدردانی:

از ریاست محترم فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران برای تصویب و حمایت از این طرح پژوهشی در گروه قرآن، عترت و سلامت سپاسگزاریم. **تأییدیه اخلاقی:** در این مقاله تمام ملاحظات اخلاقی مربوط به تحلیل محتوایی متون رعایت شده و کمیته اخلاقی فرهنگستان علوم پزشکی آن را تأیید کرده است.

سهم نویسندگان: ناصر سیم‌فروش (نویسنده اول)، پژوهشگر اصلی/نگارنده بحث (۴۰٪)؛ شیما طباطبایی (نویسنده دوم)، نگارنده مقدمه/اروش‌شناس/پژوهشگر اصلی/نگارنده بحث (۳۰٪)؛ فاطمه سیم‌فروش (نویسنده سوم)، پژوهشگر کمکی/تحلیلگر آمار (۳۰٪).

تعارض منافع: موردی از سوی نویسندگان گزارش نشده است.

منابع مالی: این تحقیق با حمایت فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران به‌انجام رسیده است.

منابع

- 1- Picktall MM. The Glorious Quran. Tehran [Arabic-English]